

Igy a többek között Ramsay utal az állati szervezet kémiai és biológiai alkatára, mely oxigén és víz jelenlétében nedves, légkörben is mérsékeltlen állandó; továbbá a spektroskop tanulságaira stb. Fölveti a kérdést, hogy bár igaz, a tudatosság a mi világunkban a carbon összetételek társaságában jelenik meg; de akadályozza-e valami a tudatosságot, hogy olyan elemek összetételével is társuljon, melyek a mi carbon-összetételeinket elpusztító temperaturában is életképesek? Hisz az anyag lételét, formáit, a tudomány csak most kezdi gyanítani! Vajon abszurdum-e ilyen föltevés?

Továbbá Turner tanár hivatkozik Newcomb csillagász fejtegetéseire, hogy 1. az universum limitációja ma be nem bizonyítható. 2. Nincs a véges universumnak sem valódi középpontja; ha volna sem volna az sokáig megtartható. 3. Az élet-fejlődés feltételeit más bolygókból megtagadó bizonyítékai Wallacenak, ellentétben vannak az elfogadott tényekkel, stb. stb.

Nem folytatom az allenargumentumok elsorolását, melyek hamarosan kötetekre terjednek. Wallace nagyszerű és nagyon, nagyon tanulságos könyvét is azon sóhajttással tesszük le, hogy a legmélyebb elmék világánál is végtelennek mutatkozik a világ, a legmélyebb értelmű s legtöbb tudású ember is csak gyermek, ki a tudomány dajkájától most kezd járni tanulni; ott játszadozik ugyan a tengerparton, de az igazság oceánja még mindig kifürkészhetetlenül terül el előtte: egész munkája csak homályos tapogatózás isteni nagy Igazság után, „kit a böles lángeszme sem ér föl, de égő lelke óhajtvá sejt.“

Rácz Gyula.

Az akarat kérdésének legújabb irodalmából.

1. *Schopenhauer: Az akarat szabadságáról.* Fordította és magyarázatokkal ellátta Kelen Ferencz. Bpest (Franklin) 1903. 125 lap. Ára 1 kor. 60 f.
- 2. *Müffelmann: Das Problem der Willensfreiheit* in der neuesten deutschen Philosophie. Leipzig (J. A. Barth) 1903. 115 lap. Ára 3-60 márka.
- 3. *Seitz: Willensfreiheit* und moderner psychologischer Determinismus. Psychol. Studie. Köln (J. G. Bachem) 1903. 62 lap. Ára 1-20 márka.
4. *Wüst: Über die Freiheit des Willens.* Philos. Abhandlung. Berlin (Priebe) 1903. 30 lap. Ára 1 márka.

Az akarat szabadságának vagy megkötöttségének a kérdése egyike a legfontosabb, legmélyesegesebb és legnehezebb ethikai kérdéseknek. *Du Boys Reymond* a 7 világtalány egyikének mondja, míg *Wagner* egy új Prometheustól várja e nagy rejtély leplenék föllebentését. Maig is az akarat problémája állandó központi tárgya a böleseleti gondolkozásnak és irodalomnak. Megfejtésének nehéz munkájában résztvett a theologus, a történetíró, a jogász, a sociologus és a philosophus egyaránt. Irodalma az újabb években rendkívül megsaporodott. A legelőkelőbb böleselők, p. o. *Wundt, Paulsen,*

Lipps és mások szólottak róla. Nálunk *Pauer I.*, *Öreg J.*, *Schächter M.*, és *Vásárhelyi J.* foglalkozott a problémával. Örvendetes dolog e mélyebb etikai érdeklődés napjainkban.

Szerencsés dolognak tartom, hogy *Kelen F. Schopenhauernek* a norvég tudós társaság által kitüntetett pályaművét „Az akarat szabadságáról“ magyarázó jegyzetek kíséretében magyar nyelvre fordította. Hisz a nagy pesszimista bölcselőnél az akarat mivoltának a problémája „egész philosophiájának a főtengelye“, ki tisztán spekulatív alapon, metaphysikája eredményeként, deductió útján jutott el az akarat szabadságának a tagadásához“. A fordítás az Alexander—Bánóczyi-féle „filozófiai írók tára“ XVII. kötetét képezi. Igen szépen és híven adja a mű végén a fordító annak gondolatmenetét, és bírálatalig ismerteti Schopenhauer fatalista akaratelméletét. A fordítás értelmes és magyaros s a fordító jegyzetei és magyarázati találok és megbízhatók, úgy, hogy a könyv élvezetes és tanulságos olvasmány. Jól mondja a fordító, hogy „Schopenhauer nagy elmeéllel viszi keresztül az okság (causalitás) elvét az akarat problémáján. Az akarat tényei a jellem és a motívumok szükségszerű következményei. E tisztán determinisztikus tan átcsap a fatalizmusba, a jellem változhatatlanságának doktrinájában. A felelősségnek öntudatban levő érzete bizonyosága az akarat intelligibilis szabadságának“. Rovatolva a fordító az akaratelmélet legújabb irodalmát — mely csaknem beláthatatlan — is ismerteti.

Müffelmann i. műve történetirodalmi alapon igyekszik a determinismus szellemében az akarat problémájának megoldására. Ellen-tétben *Hartmann* ama állításával, a mely szerint a szabadakarat kérdése „a bölcelettörténet egyik legszánalmasabb lapja“. Szerzőnk tisztán történeti alapon tárgyalja a problémát, s arra az eredményre jutott, hogy „a determinismus a szabadakarat problémája megoldásának a titka“, sőt annak álláspontján „elveszti azt a jelzőjét, hogy a 7 világtalány egyike“. *Pauerrel* tart abban, hogy a probléma deterministikus értelmezésének rendszerébe „a valódi moralitás, az erkölcsi felelősség, a beszámítás, az etikai erény és vétek s az erkölcsi törvény és kötelesség fogalmi egészen természetesen beilleszthetők“. Sorra egymásután ismerteti a szerző a szabadakarat problémájának jelentőségét, annak történeti kifejlődését és újabb német bölcséleti irodalmát, az indeterminismust, a fatalismust s a determinismust, a melynek legújabb kiválóbb képviselői *Wundt*, *Steinthal*, *Paulsen*, *Sigwart*, *Lipps*, *Simmel*, *Höfding* és *Öttingen*, a kiváló morálistatikus. A probléma megoldásában forduló pontot jelez Kant és Schopenhauer elmélete az akarat „intelligibilis szabadságáról“. Az indeterminista akaratelmélet kiválóbb képviselői *Lotze* és *Sommer*; a kath. írók közül követik *Feldner*, *Gutberlet* és *Kneib*, de követi azt a modern büntetőjogi tudomány

s a prot. theologia is. Mi szerző determinista elméletét csakis bizonyos pszichológiai, illetve ethikai megszorítással fogadhatjuk el. E nemben *Pauer Imre* „ethikai determinismusa“ a legmeggyőzőbb a probléma legújabb irodalmából. Még megjegyzem, hogy szerzőnk a mű végén kimerítő jegyzékét adja az akaratelmélet német böleseleti irodalmának. Mi is abban a meggyőződésben vagyunk, hogy a szabadakarat kérdésének történeti alapon való megvilágítása alapul és útbaigazításul szolgálhat a problémában foglalt összes gondolat-elemeknek és érveknek lehető megvilágítására és elvi megoldására.

Seitz műve „pszichológiai tanulmány“, s a „modern pszichológiai determinismus“ álláspontja ellen van intézve. Sorra egymás után nagy tudással, de nem mindenkor találó kritikával ismerteti az indeterminismus „korlátjait“ s a determinismus „látszólagos szabadság-fogalmát“, majd pozitív értelemben ügyesen csoportosítja a szabadakarat reális valósága mellett „az ethikai, pszichológiai és metafizikai bizonyítékokat“, s negatív értelemben a motívumok és a character determinismusát. Végül „megvilágítás“ cz. alatt behatóan méltatja az akarat képességét s annak „aktivitását“ a megfontolásban, a fegyelemben és az öntudatban látja. Fejtegetéseinek eredményeként a kath. irányú szerző az ú. n. „relatív“ indeterminismus, illetve determinismus hívének vallja magát és eklektikus irányban ügyesen elkerüli az indeterminismus és a determinismus, illetve a szellemi szabadság s a reális tapasztalati valóság merev „absolutismusát“ az akarat kérdésében. Szerző a pszichológiai determinismus irodalmában nagy tájékozottságot mutat, és mélyreható fejtegetései helyenként nagyon tanulságosak és meggyőzők.

Úgy alakilag, mint tartalmilag *Nietzsche* szertelenségeire emlékeztet *Wüst* műve „az akarat szabadságáról“. Mindjárt az előszóban azt írja: „Nietzschéval elhalt az utolsó okos böleسلő“. „Betegsége Schopenhauer volt, ki azóta is beteggé teszen, de e betegség jó betegség, míg Hegel és társainak betegsége mindenkor gyógyíthatatlan“. S ugyancsak kijut az épületes jelzőkből a materialista *Büchner*nek is. „Nietzsche Goethe Faustjához és Büchner Faust Wagner-jéhez hasonlítható“. Behatóbban ismerteti azután Schopenhauer tanát a fizikai, intellectuális és morális szabadságáról, s az akarat szabadságáról szóló fenti értekezését a legkiválóbb böleseleti értekezésnek jelzi az akarat irodalmában. „Kolosszális tévedése“ csak az volt, hogy az akarat szabadságának a megtagadásából az összes akarateselekvőségek szükségszerűségét következtette. Szerzőnk az ú. n. morális, helyesebben relativ szabadságnak a híve, úgy, hogy az akarat tényei a jellem folyamányai. „Az idealis ember jelleme és akaratélete azonos, a kulturembernél változó jellegű“.

Végül még megjegyzem, hogy a hágai ker. társulat pályaműveként az akarat kérdéséről *Pfister* tollából egy nagyobb terjedelmű monographia jelent meg napjainkban, a melyről más alkalommal fogunk megemlékezni.

Dr. Szlávik Mátyás.